

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

5/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ S/5 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулов Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилевич – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Аҳмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Карамаддиновна – психология фанлари доктори, доцент,

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобовна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Ulashova Sevinch Ulash qizi</i> CHIG'ATOY ULUSI BOSHQARUVI TARIXIDAN	8-13
<i>Gulmatov Umarali Xabibulla o'g'li</i> "XITOIY-O'ZBEKISTON-QIRG'IZISTON" TRANSPORT YO'LAGI TASHKIL ETILISHIDA O'ZBEKISTON ISHTIROKINING TARIXIY AHAMIYATI	14-18
<i>Dexkanov Narimon Burxonjonovich</i> ISMOIL SOMONIYNING BOSHQARUV TIZIMI VA QO'SHIN ISLOHOTI	19-22
<i>Saparbayerova Aziza Asror qizi</i> SURXONDARYO HUDUDINING BRONZA DAVRI MANZILGOHLARIDAN ANIQLANGAN ZARGARLIK BUYUMLARI TIPOLOGIYASI	23-28

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Muradullayeva Nafisa Dilmurad qizi</i> XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARI FAOLIYATINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI ZAMONAVIY AXBOROT-KOMMUNIKATSIYALARI TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI	29-34
<i>Utkirov Anvar Utkirovich</i> KORXONALAR IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA DIVERGENTSIYANI TIZIMLI TASHKIL ETISH TENDENSIYALARI	35-44

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Madraximov Jahongir Botirjon o'g'li</i> GLOBALLASHUV JARAYONLARINING YOSHLAR MA'NAVIY HAYOTIGA TA'SIRINING ASOSIY YO'NALISHLARI VA ULARNING XUSUSIYATLARI	45-52
<i>Rahmonova Feruza Bahromjon qizi</i> XOTIN-QIZLAR BANDLIGINI TA'MINLASH – TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKLARDAN ASRASHNING SAMARALI YO'LI SIFATIDA	53-58
<i>Aripova Zulfiyaxon Salijanovna</i> OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA FALSAFIY FANLARNI O'QITISHNING DOLZARB MASALALARI	59-64

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Nishonova Xurshida Yusufjanovna</i> SHE'RIYATDA OBRAZ MUAMMOSI	65-73
<i>Hikmatova Nigina Akmalovna</i> O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA AGORONIMLARNING ONOMASTIK KATEGORIYA SIFATIDAGI MILLIY-LISONIY BELGILARI	74-79
<i>Sultanova Xurshida Uktamjanovna</i> PUBLITSISTIK USLUB VA UNING TADQIQI (XURSHID DAVRON IJODI MISOLIDA)	80-86

<i>Asqarova Dilbarxon Asqarjon qizi</i> XRONOLOGIYA VA IJOD: INGLIZ VA O'ZBEK MA'RIFIY DRAMALARINI QIYOSIY O'RGANISH	87-91
--	-------

<i>Sodiqova Baxtigul Ibodullayevna, Mahmudova Nargiza Alimovna</i> J. FAULZNING "KOLLEKSIONER" ROMANIDA RIVOYAT USULLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	92-96
---	-------

<i>Miraxmedova Zilola Erkinovna</i> EVFEMIYA TIL FENOMENI. EVFEMIZMNI O'RGANISH TARIXI	97-101
---	--------

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Абдуолимов Уринбой Худобердиевич</i> ЎЗБЕКИСТОН ВА ТУРКИЯ ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ ВА УНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ: ҚИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛ	102-110
--	---------

<i>Алишаев Собир Турсунбоевич</i> СУД ҲУҚМИНИ ЧИҚАРИШ ЖАРАЁНИДА СУД МАЖЛИСИ БАЁННОМАСИНИНГ ПРОЦЕССУАЛ ВА ИСБОТЛОВЧИ ФУНКЦИЯЛАРИ	111-119
---	---------

<i>Muhammadiyev Bahromjon Qodirjon o'g'li</i> OTALIKNI FAKTINI BELGILASH ISHI (BOTIR QODIROV VA JO'RAYEVLAR OILASI MISOLIDA)	120-124
--	---------

<i>Maxmudova Hurmatxon Muxtorovna</i> KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHNING DOLZARB MASALALARI TAHLILI: QONUNCHILIK VA AMALIYOT	125-135
--	---------

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Rashidova Oynisa Xusniddin qizi</i> BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING MUSTAQIL TA'LIMINI TASHKIL ETISHNI TAKOMILLASHTIRISH	136-140
--	---------

<i>Bakiyeva Xayotxon Abduganiyevna, Ergasheva Roziya Bahodir qizi</i> DARSLARDA ZAMONAVIY TA'LIM USULLARIDAN FOYDALANISH	141-146
---	---------

<i>Ганнаров Захид Ганнарович</i> ИССЛЕДОВАНИЕ НОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ СИНХРОНИЗАЦИИ ДВИЖЕНИЙ В СИНХРОННОМ ПЛАВАНИИ	147-153
---	---------

<i>Qurbonova Dilafruz Toshturdiyevna</i> TALABA-QIZLARGA TEMURIY MALIKALAR MA'NAVIY MEROSI ASOSIDA MA'NAVIY-AXLOQIY QADRIYATLARNI O'RGATISHNING ZAMONAVIY USULI	154-159
---	---------

Received: 10 July 2024
Accepted: 15 July 2024
Published: 25 July 2024

Article / Original Paper

MANAGEMENT SYSTEM AND ARMY REFORM OF ISMAIL SOMONI

Dekhkanov Narimon Burkhonjonovich

Namangan State University, first vice-rector for youth issues and spiritual and educational affairs, doctor of political sciences, professor.

Email: narimon-b@mail.ru

Tokhtasinov Mirazam Abdujabbar ogli

Student of History, Faculty of Social Sciences, Namangan State University

Email: mirazamtokhtasinov@gmail.com

Abstract. In this article, the second son of Ahmad ibn Asad, the founder of the first centralized state in Central Asia, the main representative of the centralized Samanid state, which emerged after the crisis of the Arab Caliphate, which ruled in 892-907, was considered one of the most powerful and powerful rulers of the Samanid dynasty. Information is provided about the administrative system and army reform implemented in the Samanid state during the reign of Ismail ibn Ahmed al-Samani, who is considered the ruler of Bukhara.

Key words: Amir al-mo'minin, sahib al-kharos, amir al-kharas, hajib, khalibboshi, hajib, wakil, waiter, doorman, sharbatdar, tashtdar, atbogar, farm stewards.

ISMOIL SOMONIYNING BOSHQARUV TIZIMI VA QO'SHIN ISLOHOTI

Dexkanov Narimon Burxonjonovich

Namangan Davlat Universiteti yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha birinchi prorektor, siyosiy fanlar doktori, professor.

To'xtasinov Mira'zam Abdujabbor o'g'li

Namangan Davlat Universiteti, Ijtimoiy fanlar fakulteti Tarix yo'nalishi talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Arab xalifaligining inqirozidan so'ng vujudga kelgan O'rta Osiyodagi dastlabki markazlashgan davlat asoschisi, 892-907-yillarda hukmronlik qilgan, markazlashgan Somoniylar davlatining yirik vakili, Somoniylar sulolasining eng qudratli va zabardast hukmdorlaridan biri hisoblangan Ahmad ibn Asadning ikkinchi o'g'li, Buxoro hukmdori hisoblangan Ismoil ibn Ahmad as-Somoniylar davrida Somoniylar davlatida amalga oshirilgan boshqaruv tizimi va qo'shin islohotiga oid ma'lumotlar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Amir al-mo'minin, sohibi al-xaros, amir al-xaras, hojib, xaylboshi, hojib, vakil, dasturxonchi, eshik og'asi, sharbatdor, tashtdor, otboqar, xo'jalik beklari.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI5Y2024N03>

Kirish. Somoniylar sulolasining eng qudratli hukmdorlaridan hisoblangan Ismoil ibn Ahmad as-Somoniylar (892-907-yillar) davrida Somoniylar davlati butun musulmon olamidagi eng qudratli mamlakatlardan biriga aylanadi. Qudratli mamalakatni boshqarish uchun esa, mustahkam boshqaruv tizimi zarur edi. Ismoil Somoniylar buni chuqur anglagan holda, davlat va

mamlakat aholisini manfaatlarini himoya qiladigan boshqaruv tizimini yaratadi.[1.-B.243] Bu boshqaruv tizimi Bag'doddagi Abbosiylar sulolasining boshqaruv tizimidan namuna sifatida foydalanib, Somoniylar davlati uchun yangi boshqaruv tizimini yaratadi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Ma'lumki, arab xalifaligida oliy hukmdor, ya'ni xalifa "amir al-mo'minin" (mo'min musulmon ahlining amiri), viloyat voliyarlari esa "amir" (buyruq beruvchi, boshqaruvchi) deb yuritilgan. Ismoil Somoniy ham Movarounnahr va Xuroson hududlarining voliysi (boshqaruvchisi) sifatida shu nomga ega bo'lgan. Somoniylar davlati boshqaruv tizimi Ismoil Somoniy davridan boshlab dargoh (saroy) va devon (harbiy va ma'muriy boshqarmalar) orqali boshqarila boshladi. Amirning turk g'ulomlaridan iborat maxsus shaxsiy qo'riqchilari bo'lib, ular ham mamlakat boshqaruvida muhim o'ringa ega bo'lganlar.[2.-B.28] Bu davrdan boshlab harbiy ishlarda o'zining harbiy qobiliyatini namoyon qilgan askarlar yoxud turk g'ulomlari "xaylboshi" (otliq askarlar boshlig'i), keyinchalik esa "hojib" lavozimini egallaganlar. Dargoh (saroy)da amirning chiqargan hukmlarini ijrosini ta'minlash uchun yangi lavozim "sohibi al-xaras" yoki "amir al-xaras" joriy etilib, uning mavqeyi oliy-siyosiy hokimiyatda amirdan so'ng turgan.[3.-B.341] Ayrim ma'lumotlarga ko'ra sohib al-xarasning ixtiyorida 20 ta oltin, 20 ta kumush, 10 ta yog'och gurzi tutgan 50 kishidan iborat cho'pdorlar bo'lganligi qayd etib o'tilgan. Bundan shunday xulosa qilish mumkinki, sohib al-xarasning siyosiy mavqeyi juda yuqori bo'lgan. Jumladan Saljuqiylar davlatining eng yirik arbobi hisoblangan Nizomulmuluk o'zining "Siyosatnoma" asarida "mamlakat aholisi sohib al-xarasdan shu qadar qo'rqar edilarki, amirdan ham bu darajada qo'rqmas edilar" degan ma'lumotlarni keltirib o'tgan. [4.-B.191] Bundan tashqari dargohda quyidagi lavozimdagi amaldorlar ham faoliyat ko'rsatgan.

1. Hojib - dargoh xavsizligi uchun ma'sul bo'lgan amaldor. 2. Vakil - saroydagi barcha xo'jalik ishlariga ma'sul bo'lgan amaldor. 3. Dasturxonchi - amir huzurida uyushtirilgan ziyofatlar uchun ma'sul amaldor. 4. Eshik og'asi - dargohga kelib ketganlar xafsizligi uchun ma'sul amaldor. 5. Sharbatdor - amirning shaxsiy ishlari uchun ma'sul amaldor. 6. Tashtdor - amirning hammom va hovuzlari xavsizligi uchun ma'sul amaldor. 7. Otboqar - amir otxonasi uchun ma'sul bo'lgan amaldor. 8. Xo'jalik beklari - amirning xo'jalik ishlarini yuritish uchun ma'sul amaldor. 9. Hokimlar - amir tomonidan viloyatlarni boshqarish uchun tayinlangan amaldor. 10. Raislar - amir tomonidan viloyatlarni boshqarish uchun tayinlangan amaldor. Ma'lumotlarga qaraganda markaziy boshqarma 10 ta devondan iborat bo'lib, bu devonlar ichida eng ma'suliyati va mavqeyi jihatidan qolgan devonlarga qaraganda juda ham katta bo'lgan devon vazir devoni hisoblangan. [5.-B.38] U o'zining devonidan tashqari markaziy boshqarmadagi barcha ma'muriy, siyosiy va xo'jalik devonlari ustidan bevosita nazorat qilgan. Manbalarda keltirishicha harbiy ishlar boshqaruvi ham aynan vazir devoni zimmasida bo'lgan. Bu boshqaruv sistemasi ham xalifa Ma'munning vaziri al-Fazil ibn Saxlning tajribasidan olingan bo'lib, u qilich san'atini ham, qalam san'atini ham yaxshi egallagani uchun uni "Zur Riyosatayn" (ikki san'at sohibi) degan sharaflı nom bilan atalgan.

Muhokama va natijalar. Ismoil ibn Ahmad davrida birinchi bo'lib Movarounnahrda markazlashgan davlat tamoyillari humronlik qila boshladi. U Abbosiy xalifalarga sodiq qolgan holda o'zining hokimiyatini mustahkamlab, markazlashtirilgan ma'muriy boshqaruv tizimini mukammallashtirdi va shu bilan birgalikda turk g'ulomlaridan iborat kuchli muntazam qo'shin tuzishga muvaffaq bo'ldi. Natijada ko'chmanchi turklarga qarshi serxarajat mudofaa devorlarini (Kanpirak devori) qurishga xojat qolmadi. [6.-B.249] Buning evaziga odamlar ichki

muammolarini bartaraf etishga ko'proq e'tibor berishlariga keng imkoniyatlar yaratildi. Ismoil Somoniy joriy etgan boshqaruv tamoyillari va u tomonidan yaratilgan barcha boshqaruv andozalari undan keyin ham toki Somoniylar davlati parchalanib (1005-yilgacha), tarix sahnasidan ketgunga qadar amalda bo'ldi. Ismoil Somoniyni amalga oshirgan eng muhim ishlaridan biri bu qo'shin islohoti edi. Ismoil Somoniy davrigacha qo'shin faqat zarur hollatlarda faqat chaqiriq bo'yicha ma'lum vaqtda to'plangan. Bu qo'shinlar tarkibidagi askarlarning bari mahalliy hunarmand, savdogar, dehqon va boshqa kasb egalari bo'lgan. Bu qo'shinga amir bevosita o'zining hukmini o'tkaza olmas edi. Qo'shinning o'z hohishi bilan emas, balkim, chaqiriq orqali to'plangani va harbiy yurishlarda ishtirok uchun hech qanday moddiy manfaatning mavjud emasligi sababli hukmdor buyrug'lari bajarilmas yoki umuman bo'ysunmaslik holatlari uchrab turgan. [7.-B.57] Ayrim ma'lumotlarda keltirilishicha, bu qo'shinlar faqat dehqonlar va xatiblar orqali boshqarilgan. Shuningdek, amir bu ikki o'rtada vositachi bo'lib qolar edi. Ismoil Somoniy Abbosiy xalifalardan o'rnak olib, ilk bor yollanma askarlardan iborat muntazam va professional qo'shin tuzishga kirishdi. Bu qo'shin endi dehqonlar yoki xatiblariga emas balkim bevosita hukmdorga o'ziga bo'ysunib, unga shaxsan sodiqlik qasamyodini bildirgan. Bu muntazam qo'shin harbiy jihatdan yaxshi tayyorlangan, har qanday qiyinchiliklarga bardoshli bo'lgan turk g'ulomlaridan iborat bo'lgan.[8.-B.354] Ibn Xavqalning ma'lumotlariga qaraganda, Somoniylar qo'shinlari o'zining qat'iyatligi, shijoatligi va matonati bilan boshqa mamlakatlarning qo'shinlaridan ustun bo'lgan. Bu qo'shindagi askarlarning harbiy mahorati yuqori bo'lib, ular o'z uylari, joylarini, oilalarini va qo'shnilarini taniydigan ozod kishilar va mahalliy dehqonlardan iborat ekanligini ta'kidlab o'tgan. Agar ulardan kimdir vafot etsa yoki jangda halok bo'lsa, ularning o'rnini ko'p sonli mahoratli zahiradagi askarlar to'ldirib turgan. Somoniylar davrida favqulotda vaziyatlarda chaqiriladigan qo'shin turi ham mavjud bo'lib, muvaqqat qo'shinda ko'ngilli askarlar ham faoliyat yuritgan.[9.-B.243] Ular xavf-xatar tug'ilganda, mamlakatning biror yerida qo'zg'olon ko'tarilganda yoki ko'chmanchilarga qarshi harbiy yurish qilingan vaqtda butun mamlakat hududlaridan chaqirilgan. Ko'ngilli askarlar muvaqqat qo'shinga yetib kelguncha o'zlarining hisobiga yoki mahalliy hukmdorning hisobiga kun ko'rganlar. Askarlar belgilangan manzilga yoki saroyga yetib kelgandan so'ng, ularning harbiy, moddiy va oziq – ovqat ta'minoti amir hisobidan berilgan. Al-Muqaddasiy keltirgan ma'lumotlarga ko'ra, "Chag'oniyon viloyatining hokimi amirning chaqirig'iga javoban Buxoroga 10 askardan iborat qo'shin yuborganda, har bir askarning o'z oti va qurol - yarog'i bo'lgan. Bu qo'shinning bir qismini yollanma askarlar ham tashkil etganligi" haqida ma'lumotlarni keltirib o'tgan. Ibn az-Zubarning ma'lumotlariga ko'ra, ko'ngilli askarlarga hukumat tomonidan iqto yerlari ajratib berilganligi haqida ma'lumotlar keltirib o'tgan. Bu yerlar ularning o'zlarini va oilalarini boqish, otlari va qurol - yaroqlarining barcha harajatlarini qoplash uchun xizmat qilgan. Bu yerlardan kelgan daromad ularning o'z ehtiyojlarini qoplashdan ham ortib qolib, qolgan daromadni tijorat ishlariga va kambag'allarga xayr - ehson berishga sarflaganlar. Shu sababli ko'ngilli askarlar harbiy xizmat burchlarini astoydil va sidqidildan ado etganlar.

Xulosa. Xulosa o'rnida shuni alohida ta'kidlab o'tish joizki, Ismoil Somoniyni olib borgan islohotlari nafaqat mamlakat rivoji uchun balki, aholining turmush tarziga ham o'zining ijobiy ta'sirini ko'rsatadi. Birgina qo'shin sohasida olib borgan islohoti ya'ni muntazam qo'shinning joriy etilishi, aholini endilikda majburiy harbiy safarbarlikka jalb qilmaslikka imkon beradi. Buning natijasida dehqon o'zining ishini endilikda harbiy safarbarlik tufayli

tashlab ketmaydi. Ijtimoiy hayotda barcha sohalar harbiy safarbarlik tufayli to'xtab qolmaydi. Bu islohot Ismoil Somoniyni mamlakat tarixida amalga oshirgan eng buyuk ishlarida biri sifatida e'tirof etiladi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Наршахий А. Бухоро Тарихи. – Т.: Фан, 1996. –Б. 120.
2. Нейматов Н. Давлати Сомониён. –Ирфон. 1999. Б. 328.
3. Ибн ал-Асир. Ал – Камил фит тарих. –Т.: Цюрих, 2005. –Б. 604.
4. Shamsutdinov R. va Karimov Sh. Vatan Tarixi. –Т.: Sharq. 2010. Б. 511
5. Номидий Н. Daholar davrasi. –Т. О'qituvchi. 2011. –Б. 352.
6. Эшов Б. Одилов А. Узбекистон Тарихи. – Тошкент. 2014. Б. 489.
7. Камолиддин Ш. Исмоил ибн Ахмад ас-Сомоний. Scholar press, 2017. –Б. 93.
8. Уватов У. Буюк юрт алломалари. –Т.: О'zbekiston. 2020. Б. 426.
9. Boydedayev D. /Buxoro faxri – Ismoil Somoniy. Yangi O'zbekistonning umidli yoshlari. 14-son. 28.05.2022-y

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/5 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари** электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).